

Д. А. Міщенко,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В РИНКОВИХ УМОВАХ

Розглянуто роль державного управління в процесі реформування аграрного сектора в ринкових умовах, проаналізовано підходи до визначення поняття "ринок", запропоновано пов'язати реалізацію перетворень у аграрній сфері з реформуванням органів державного управління в контексті адміністративної реформи.

The role of state administration is Considered in the process of reformation of agrarian sector in market conditions, going is analysed near determination of concept "market"; it is suggested to link realization of transformations to the agrarian sphere with reformation of organs of state administration in the context of administrative reform.

Ключові слова: державне управління, аграрний сектор, ринок, ринкові умови, реформування аграрного сектора.

Key words: state administration, agrarian sector, market, market conditions, reformation agrarian a sector.

ВСТУП

В умовах розвитку України як самостійної правової європейської держави актуальними є вирішення питань державного управління суспільними процесами. Зміст державного управління, його мета, функції та методи вимагають наукового обґрунтування, постійного реформування відповідно до вимог часу. Пріоритетним напрямом було і залишається питання державного управління аграрним сектором економіки. Аграрне виробництво покликане задовольняти первинні потреби всього населення і забезпечувати належний рівень життя зайнятим у цій галузі. Проте негативні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва проявилися у затяжній кризі: значний спад валового виробництва продукції, негативні показники фінансово-економічних результатів діяльності аграрних підприємств, низька конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на вітчизняному ринку. З часу проголошення України самостійною державою економічне середовище функціонування аграрних підприємств залишається досить несприятливим, деградує ресурсний потенціал та соціальна сфера села.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розглянути теоретичні засади реформування аграрного сектора в ринкових умовах, запропонувати заходи, які сприяли б проведенню успішного реформування аграрного сектора економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важку ситуацію в аграрній сфері нерідко пов'язують із прорахунками і помилками, допущеними в державному управлінні. Органи державного управління аграрним сектором, що залишилися у спадок від адміністративної системи, виявилися нездатними безболісно переорієнтувати діяльність сільськогосподарських виробників на ринкові умови. Державне управління аграрним сектором здійснюється за допомогою організаційного механізму, який є неефективним і вимагає удосконалення.

Перехід від централізованої планової до ринкової орієнтованої економіки вимагав надзвичайно широкого спектра змін в усіх напрямках суспільного життя. Складовою частиною трансформації народного господарства є економічні перетворення в сільському господарстві, які об'єднані загальною назвою "аграрна реформа". З огляду на специфіку галузі, реформування аграрного сектора є пріоритетним напрямом національної політики. Проте до сьогодні аграрне виробництво залишається малоєфективним та малопринавливим.

Україна обрала шлях радикальних ринкових реформ. Тому всі заходи щодо реформування аграрного сектора мають враховувати і відбуватися згідно з основними принципами ринкової економіки. Слід зазначити, що в чистому вигляді ринок ніколи не функціонував в жодній країні. В цьому випадку слід говорити про ступінь регулю-

вання ринкових відносин в конкретно-місці та в конкретний час.

У науковій літературі проблемам ринкової трансформації приділяється значна увага. Трактують поняття "ринок" у різних науковців можна узагальнити у наступних аспектах.

1. Як місце купівлі-продажу товарів і послуг, укладення торгових угод [4, с. 515] чи роздрібно-продажу продуктів харчування, базар [2, с. 1031] або визначене місце, де відбувається торгівля [1, с. 1044].

2. Будь-який інститут або механізм, що зводить разом покупців і продавців (постачальників) конкретного товару або послуг [6, с. 272; 8, с. 53].

3. Економічна категорія товарного виробництва, що являє собою сферу обміну з певною системою ринкових відносин між продавцями та покупцями [4, с. 515]; сфера товарного обміну [2, с. 1031; 1, с. 1044]; сфера оптової та роздрібно-торгівлі [11, с. 174].

4. Система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем і продавцем [3, с. 281]; сфера товарно-грошового обігу або товарного обміну, в якій виникають та реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, і здійснюється конкретна господарська діяльність, спрямована на рух товарів і послуг від виробників до споживачів. Ринок — це система економічних взаємовідносин між тими, хто виготовляє, і тими, хто споживає продукцію, опосередкована процесом купівлі-продажу товарів [7, с. 5].

5. Ринок — це також економічні відносини, пов'язані з обміном товарів і послуг, у результаті яких формуються попит, пропозиція, ціна [8, с. 53]; пропозиція і платоспроможний попит на товари у масштабі світового господарства, країни або окремих її районів [10, с. 132]; попит і пропозиція товарів, послуг, фінансових ресурсів, цінних паперів, золота, коштовностей, виробів мистецтва, інвестицій, праці та іншого у масштабі світового господарства (світовий, зовнішній ринок) та його окремого району (місцевий ринок).

6. Сукупність окремих сегментів споживачів, які диференціюють споживчий запит і його формування в результаті комплексної взаємодії економічних, демографічних, соціальних та психологічних факторів [5, с. 9].

Існування різних підходів до тлумачення поняття "ринок" свідчить про його багатогранність. Кожен із зазначених аспектів відтворює суть ринку з різних боків.

Більш повне відображення сутності ринку можна отримати, якщо проаналізувати зміст його основних функцій.

— Інформаційна — ринок надає виробникам інформацію про суспільно необхідну кількість товарів та послуг (витрати на їх виробництво, якість, асортимент) в умовах зміни цін та процентних ставок за кредити [7, с. 8].

— Регулююча — ринок впливає на всі сфери економіки, особливо на сферу виробництва. Роль ринку проявляється у визначенні співвідношення попиту і пропозиції, яке впливає на визначення ринкової ціни. Автори підручника "Основи економічної теорії" за редакцією Ю. Ніколенка наголошують, що підприємці, орієнтуючись на ринкові ціни і намагаючись одержати мак-

симальний прибуток, направляють свої кошти на випуск тих товарів, які користуються попитом [10, с. 139]. Внаслідок цього ринок не знає дефіциту, товарного голоду та інших негативних явищ, властивих командно-адміністративній системі.

— Ціноутворювальна — в умовах ринку формується суспільна вартість товарів і послуг [7, с. 9], продукти праці перетворюються на товар.

— Посередницька — споживач має можливість вибрати постачальника, який забезпечує належну якість продукції, ціну, рівень сервісного обслуговування й інших вимог, які висуває споживач. Продавцю надається можливість вибору того покупця, який йому найбільше підходить [7, с. 9].

— Сануюча — ринок за допомогою механізму конкуренції здійснює вибір найбільш ефективних господарюючих суб'єктів, які здатні забезпечити вимоги споживачів стосовно якості, ціни та інших параметрів продукції та послуг. Завдяки цьому постійно підвищується рівень стійкості економіки країни загалом [7, с. 10]. У цій своїй функції ринок — об'єктивний суддя, який відбирає найкращіших для суспільства виробників, внаслідок чого постійно підвищується середній рівень ефективності народного господарства [10, с. 139]. Це унеможливає або значно послаблює виробництво заради виробництва, а отже, витратний характер економіки.

— Відтворювальна — забезпечення безперервності зв'язку між виробництвом і споживанням, з її допомогою здійснюється оборот сукупного суспільного продукту та його складових частин.

— Спонукальна — спонукає виробників товарів і послуг знижувати індивідуальні витрати порівняно з суспільно необхідними, підвищувати їх якість та споживчі властивості.

— Контролююча — сприяє контролю споживачів за виробництвом, вирівнюванню цін.

— Функція посилення конкуренції між виробниками товарів і послуг у межах окремих країн і світового господарства.

Більшість науковців вважає, що, незважаючи на очевидні недоліки, альтернативи сучасній ринковій системі немає. Їй властиві гнучкість, здатність перебудовуватись та пристосовуватись до інтенсифікації виробництва, використовуючи досягнення науково-технічного прогресу, стимули для високоефективного ведення господарської діяльності [7, с. 5].

Підсумовуючи вищесказане, та в результаті критичного аналізу основних положень ринкової системи, узагальнено її основні переваги:

— ринок ефективно розподіляє обмежені ресурси — конкурентне середовище дозволяє спрямовувати всі види ресурсів у виробництво тих товарів і послуг, які користуються попитом і забезпечують потреби суспільства; ринкова система передбачає використання у виробничій діяльності різних методів поєднання ресурсів і диктує необхідність розробки і застосування ефективних технологій виробництва;

— ринкова система передбачає особистий інтерес і свободу всіх учасників ринку. Яким би досконалим не був плановий механізм, всі учасники відчу-

вали б на собі "видиму руку держави", в той час як у ринковій економіці всі суб'єкти цілеспрямовано збільшують власні вигоди і, одночасно будучи скерованими "невидимою рукою" Адама Сміта, забезпечують суспільні інтереси.

Узагальнення недоліків ринку можна подати у такому переліку:

— нестабільність розвитку різних галузей економіки;

— ринок не враховує рівномірність розподілу доходів;

— ринок не може регулювати так звані "зовнішні ефекти" — безробіття, вплив на навколишнє середовище;

— ринок не враховує соціальні процеси — потреби безробітних, непрацевдатних і малозабезпечених;

— ринок не може забезпечити задоволення суспільними благами: обороною, освітою, управлінням, охороною правопорядку;

— ринок не забезпечує перспективи, адже суб'єкти ринку не можуть реалізувати стратегічні цілі розвитку країни: здоров'я населення, його освіти, культуру, чисте навколишнє середовище, ефективне використання ресурсів і ін.

Отже, існує ряд питань, вирішення яких покладається на державні й громадські утворення. В умовах становлення ринкової економіки органи державного управління мають спрямовувати свою діяльність на зменшення негативної дії ринкових механізмів, розвиток конкурентного правового середовища, регулювання "зовнішніх ефектів" та соціальної справедливості, вирівнювання розвитку різних галузей, забезпечення суспільних благ та перспективи.

Розглянувши теоретичні основи ринкової економіки, можемо підсумувати, що багато важелів для аграрного сектора України вже встановлено і функціонують. Проте ринковий механізм для умов нашої держави або не діє, або діє неефективно. Мабуть, корені тут слід шукати:

— не лише у встановленні справжнього господаря на селі (зміна форм власності), а у формуванні належних виробничих відносин;

— не в декларуванні свободи підприємства і вибору, а у забезпеченні доступу до ринкової інформації;

— не у встановленні конкуренції сільськогосподарських товаровиробників, а у ефективному їх забезпеченні засобами виробництва від конкуруючих промислових виробників та переробних підприємств;

— у забезпеченні прибутковості сільськогосподарських товаровиробників через контроль за еквівалентністю обміну та ціноутворення на продукцію промисловості і сільськогосподарства. Комплекс дій повинен бути спрямований на регулювання попиту і пропозиції, тобто купівельної спроможності населення, затратної і цінової політик сільськогосподарського виробництва;

— у формуванні та реалізації науково обґрунтованої аграрної політики в напрямі створення сприятливого економічного середовища (розвиток фінансово-кредитної, податкової, страхової системи, стимулювання споживчого попиту; підтримка пропозиції сільськогосподарської продукції тощо); достатнього забезпечення аграр-

них товаровиробників всіма видами ресурсів; розвитку соціальних процесів та соціальної інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Подальший розвиток аграрної реформи має відбуватись разом із реформуванням органів державного управління аграрним сектором. Для підвищення ефективності державного управління слід удосконалити організаційний механізм державного управління аграрним сектором, що дозволить в межах наявного ресурсного забезпечення органів державного управління позитивно вирішити проблеми аграрного сектора.

Отже, реалізацію аграрної реформи слід здійснювати разом із реформуванням органів державного управління в контексті адміністративної реформи. Необхідно звернути увагу на організаційні заходи в органах державного управління аграрним сектором. Удосконалення організаційного механізму державного управління аграрним сектором на регіональному рівні дозволить підвищити ефективність державного управління загалом.

Література:

1. Большой энциклопедический словарь. — М.: Большая российская энциклопедия; С.-П.: Норинт, 1999. — С. 1044.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Г. Бусел. — К., Ірпін: Перун, 2002. — 1440 с.
3. Економічний словник-довідник / За ред. С.В. Мочерного. — К.: Феміна, 1995. — 367 с.
4. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. — К.: Міжнар. екон. фундація, 2000. — 704 с.
5. Земельна реформа: долі селян будуть залежати від рішення парламенту // Пенсійний кур'єр. — 2004. — № 6. — 6 лют.
6. Коломойцев В.Е. Універсальний словник економічних термінів — інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємство: навч. посіб. — К.: Молодь, 2000. — 383 с.
7. Крайник О.П., Барвінська Є.С. Економіка підприємства: навч. посіб. / За ред. О.П. Крайник. — 2-ге вид. оновл. і доп. — Львів: Національний університет "Львівська політехніка" (Інформаційно-видавничий центр "ІНТЕЛЕКТ+" Інституту післядипломної освіти), "Інтелект-Захід", 2005. — 296 с.
8. Макконнелл К.Р., Брю С.А. Економікс: принципи, проблеми і політика: пер. с англ. — 11-го изд. — К.: Хагар-Демос, 1993. — 785 с.
9. Михайленко С. Зернові кредити: аграрій і банкір — дружба навіки? // Пенсійний кур'єр. — 2004. — № 7 (41). — 13 лют.
10. Основи економічної теорії: підручник: У 2 кн. Кн. 1: Суспільне виробництво. Ринкова економіка / Ю.В. Ніколенко, А.В. Демківський, В.А. Євтушевський та ін.; За ред. Ю.В. Ніколенка. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Либідь, 1998. — 272 с.
11. Словник економічних термінів. — К.: Видавничий дім "КМ Академія", 1997. — С. 174.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2010 р.